

پژوهشی برای اصلاح قانون جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت

کد موضوعی: ۲۴۰

شماره مسلسل: ۱۳۵۵۱

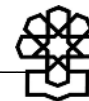
اسفندماه ۱۳۹۲

معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات حقوقی

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
۱. تصویر آماری مختصر از افراد دارای معلولیت.....	۱
۲. چرایی قانونگذاری در مورد افراد دارای معلولیت.....	۳
الف) قانونگذاری در سطح بین‌المللی.....	۴
ب) قانونگذاری در ایران.....	۵
۱. قبل از انقلاب.....	۵
۲. معلولین و قانونگذاری پس از انقلاب.....	۵
۱-۲. قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی.....	۶
۲-۲. قانون جامع حمایت از حقوق معلولان.....	۷
ج) ویژگی‌های متن پیشنهادی.....	۹
د) متن پیشنهادی برای اصلاح قانون جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت.....	۱۰
فصل اول - کلیات.....	۱۰
فصل دوم - مناسب‌سازی.....	۱۱
فصل سوم - آموزش حرفه‌ای، اشتغال و تأمین اجتماعی.....	۱۷
فصل چهارم - مراقبت‌های بهداشتی و خدمات توانبخشی.....	۲۱
فصل پنجم - خدمات حمایتی.....	۲۲
فصل ششم - مسکن.....	۲۵
فصل هفتم - دسترسی به امکانات ورزشی.....	۲۶
فصل هشتم - فرهنگ، هنر و تفریحات.....	۲۶
فصل نهم - برابری فرصت در تحصیلات آموزش عالی.....	۲۷
فصل دهم - افزایش آگاهی جامعه در مورد محدودیت‌ها و توانایی‌های افراد دارای معلولیت.....	۲۹
فصل یازدهم - جمع‌آوری داده‌های آماری.....	۳۰
فصل دوازدهم - حمایت‌های حقوقی.....	۳۰
فصل سیزدهم - نظارت و رسیدگی به شکایات.....	۳۱
منابع و مأخذ.....	۳۳

پژوهشی برای اصلاح قانون جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت

چکیده

برای آشنایی واقعی از جامعه هدف یعنی افراد دارای معلولیت، ابتدا آمار مختصری از تعداد و درصد آنها نسبت به کل جمعیت در جهان و در ایران در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن از ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ ارائه شده است. آنگاه به آمارهای ارائه شده از سوی مسئولین امور بهزیستی کشور که خلال سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن به‌علاوه آمارهای ثبتی و تخصصی سازمان بهزیستی کشور به‌دست آمده پرداخته می‌شود.

سپس به اختصار به دلایل قانونگذاری خاص در مورد افراد دارای معلولیت در سطح بین‌المللی و در ایران قبل و بعد از انقلاب توجه شده است. آنگاه به ویژگی‌های طرح پیشنهادی پرداخته و با تدوین مواد آن طرح مورد نظر ارائه شده است. طرح پیشنهادی از خلال بحث‌های گسترده با کارشناسان دستگاه‌های مختلف، مسئولین امور توانبخشی بهزیستی کشور، کارشناسان و مسئولین در اداره کل حمایتی و توانمندسازی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و نیز مطالعه تطبیقی از حقوق افراد دارای معلولیت در حقوق بین‌الملل و حقوق کشورهای ژاپن و کانادا و تجارب داخلی کشورمان فراهم آمده است.

۱. تصویر آماری مختصر از افراد دارای معلولیت

قریب ۶۰۰ میلیون از جمعیت جهان یعنی حدود ۱۰ درصد از معلولیت خفیف، متوسط، شدید و خیلی شدید با انواع معلولیت‌های جسمی، حرکتی، حسی، ذهنی و روانی رنج می‌برند که با احتساب خانواده‌های‌شان ۲۵ درصد از جمعیت جهان را تشکیل می‌دهند که به نحوی با مشکلات مربوط به معلولیت دست و پنجه نرم می‌کنند.^۱ گزارش مشترک بانک جهانی و سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۱ از وجود یک میلیارد افراد دارای معلولیت صحبت می‌کند که ۱۵ درصد مردم جهان را در برمی‌گیرد.^۲

۱. شیخ، مبشر (نماینده سازمان بهداشت جهانی در ایران)، خبرگزاری دانشجویان ایران (ISNA)، ۱۳/۹/۱۳۸۵.

2. World Report on Disability by who and world Bank, Pxi is Available at <http://Whqlibdoc.who.int/pulications/2011>.

در ایران براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ تعداد کل افراد دارای معلولیت ۴۵۳۰۹۰ نفر اعلام شد که ۳۸۰۱۶۰ نفرشان دارای یک نوع معلولیت و ۷۲۹۳۰ نفرشان دو نوع معلولیت و یا بیشتر داشتند.^۱

سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ براساس واحد خانوار به شمارش افراد دارای معلولیت پرداخته و ۴۷۹،۵۹۰ خانواده را حداقل دارای یک نفر فرد دارای معلولیت می‌داند که با مقایسه کل خانوارها که ۱۲،۳۹۸،۲۳۹ بود ۳/۹ درصد خانوارها افراد معلول داشتند که درصد فوق در مورد خانوارهای شهری ۳/۴ درصد و در نقاط روستایی ۴/۱۷ درصد بوده است.^۲

براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ تعداد کل افراد دارای معلولیت ۱،۰۱۲،۰۰۰ نفر بوده^۳ که ۱/۴ از کل جمعیت کشور را تشکیل می‌دهد و نسبت به سرشماری‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۰ افزایش آماری قابل توجهی را نشان می‌دهد. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ هم ۱،۰۱۷،۶۵۹ نفر از جمعیت ایران دارای حداقل یک نوع معلولیت بودند^۴ چنانچه تعداد افراد دارای معلولیت در دو سرشماری عمومی نفوس و مسکن اخیر با هم مقایسه می‌شوند مشاهده می‌شود تنها اندکی بیش از پنج هزار نفر در طول پنج سال به تعداد افراد مذکور اضافه شده است. درصد اعلانی مرکز آمار ایران با سازمان بهداشت جهانی و گزارش مشترک آن سازمان و بانک جهانی و مسئولین سازمان بهزیستی کشور که از طریق آمارگیری ثبتی به‌دست آمده، تفاوت فاحشی دارد.

در این رابطه مدیرکل دفتر پیشگیری از معلولیت‌های سازمان بهزیستی کشور می‌گوید یک میلیون و دوازده نفر اعلامی سال ۱۳۸۵ از سوی مرکز آمار ایران خیلی کمتر از معلولان شناسایی شده و پشت نوبت توسط سازمان بهزیستی کشور می‌باشد.^۵

مدیرکل دفتر توانبخشی معلولان ذهنی سازمان بهزیستی کشور هم روایت روشن و متفاوتی با آمارهای مرکز ایران در مورد افراد معلول دارد می‌گوید: «طبق برآورد ما ۶/۵ میلیون نفر افراد معلول داریم و ما خودمان رقم ۱۰ درصد را قبول نداریم و فکر می‌کنیم این رقم ۱۲ درصد باشد.^۶ معاون امور توانبخشی وقت سازمان بهزیستی کشور هم افراد دارای معلولیت‌های خفیف،

۱. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، چاپ ۱۳۷۱، ص ۲۱۲.

۲. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، چاپ

۳. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور، چاپ ۱۳۸۶، ص ۵۲۲

۴. مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران، بهمن ۱۳۹۱، ص ۱۵۱ - ۱۵۰.

۵. دکتر نوع‌پرست، زهرا، خبرگذاری در ایران، ۱۳۸۷/۳/۵ و روزنامه جام‌جم مورخ ۱۳۸۷/۳/۶

۶. دکتر شهبازی، محمدرضا، سایت انجمن از کودکان و نوجوانان توانیاب، ۱۳۸۴/۹/۱ به آدرس:

متوسط، شدید و خیلی شدید را ۱۰ درصد از جمعیت کشور می‌داند که ۳ تا ۴ درصد آنها دارای معلولیت شدید و خیلی شدید می‌باشند.^۱

در برنامه راهبردی و عملیاتی سازمان بهزیستی کشور تعداد افراد دارای معلولیت متوسط و بالا ۲،۹۴۰،۰۰۰ نفر اعلام گردیده است.^۲

۲. چرایی قانونگذاری در مورد افراد دارای معلولیت

افراد دارای معلولیت اغلب از روال ساری و جاری حاکم بر جامعه به اشکال مختلف طرد، حقوق انسانی و بشری‌شان انکار و به‌خاطر موانع فرهنگی، اجتماعی مورد تبعیض به انجا گوناگون قرار می‌گیرند تبعیضات ناروا و ناعادلانه، موانع فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی موجب انکار یا اختلال در فرصت‌های آموزشی، اشتغال، مسکن، حمل‌ونقل، زندگی فرد و اجتماعی و دسترسی آنها به مکان‌ها و خدمات عمومی می‌گردد.

تمایز، طردسازی یا انکار مناسب‌سازی و انطباق‌سازی منطقی به‌خاطر معلولیت موجب اخلاص یا بی‌اعتباری شناسایی‌ها، بهره‌مندی یا اعمال حقوق افراد دارای معلولیت می‌شود.^۳

رویه‌های تبعیضی و انکار حقوق بنیادین و آزادی‌های اساسی افراد دارای معلولیت در بسیاری از موارد ناشی از هنجارهای اجتماعی و فرهنگی است که به‌وسیله قوانین و مقررات نهادینه می‌شود لذا برای احقاق حقوق پایمال شده تاریخی افراد دارای معلولیت توسل به قانونگذاری به‌عنوان ابزار مؤثر در دستور کار جنبش‌های اصلاح‌طلبانه افراد دارای معلولیت، متفکران، اندیشمندان و دیگر افراد و سازمان‌های مدافع حقوق افراد مذکور در چند دهه گذشته شد به این ترتیب بسیار از نقاط جهان از جمله ایران پیشرفت‌های در زمینه قانونگذاری صورت گرفت ولی بیشتر قوانین و خط‌مشی‌گذاری‌ها آن به‌صورت پراکنده در قوانین مختلف توانبخشی پزشکی و خدمات اجتماعی آنها مورد توجه قرار گرفت اما نیاز به قانونگذاری جامع‌تر برای تضمین کردن حقوق افراد دارای معلولیت در همه زمینه‌های سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر یک پایه برابر یا افراد بدون معلولیت برای رفع نیازهای ویژه آنها و دادن فرصت برابر و مشارکت در حیات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی جامعه مورد عنایت قانونگذاران در سطوح داخلی و بین‌المللی واقع شد.

۱. دکتر نظمه، کاظم، معاون امور توانبخشی سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۸۸/۹/۱۱ به آدرس اینترنتی سازمان بهزیستی کشور <http://www.behzisty.ir>:۲۰۰۹/۹/۵

۲. وزارت رفاه و تأمین اجتماعی، برنامه راهبردی وزارت رفاه و تأمین اجتماعی، نشر مؤسسه فرهنگی هنری آهنگ آتیه، ۱۳۸۷، ص ۳۱۳

3. United Nation Enable: Over View of Inter National Legal Frame Works for Disability Legislation is Available at http://www.un.org/asa/sodev/enable/disovif_hra 2011/3/21.

الف) قانونگذاری در سطح بین‌المللی

در سطح بین‌المللی علاوه بر سازمان بین‌المللی کار و سازمان بهداشت جهانی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز منشأ ایجاد هنجارها و استانداردهای بین‌المللی در مورد افراد دارای معلولیت شدند که آخرین و مهمترین آن تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت در دسامبر سال ۲۰۰۶ توسط مجمع عمومی است که به‌عنوان اولین سند حقوق بشری قرن بیست‌ویکم مشهور گشته است.^۱

توصیه نامه شماره ۹۹ سازمان بین‌المللی کار در مورد توانبخشی حرفه‌ای (معلولین) مصوبه ۲۲ ژوئن ۱۹۵۵ کنفرانس عمومی سازمان بین‌المللی کار که در تاریخ ۱۳۳۸/۷/۸ به تصویب قانونگذار وقت ایران رسیده است و مقوله‌نامه نامه بین‌المللی شماره ۱۵۹ سازمان بین‌المللی کار در مورد توانبخشی حرفه‌ای و اشتغال افراد معلول مصوب ۱۹۸۳ سازمان بین‌المللی کار^۲ و توصیه‌نامه سازمان بین‌المللی کار در مورد توانبخشی حرفه‌ای و اشتغال افراد معلول^۳ شماره ۱۶۸ مصوب ۱۹۸۳ کنفرانس عمومی سازمان بین‌المللی کار که کار و اشتغال و توانبخشی افراد دارای معلولیت را مورد عنایت قرار داده‌اند سازمان بهداشت جهانی هم در مورد تعریف و آمار افراد دارای معلولیت از جمله در سال ۱۹۸۰^۴ و ۲۰۰۱^۵ استانداردهای را تصویب کرده‌اند و در بین آن سال‌ها ویرایش‌های مختلف آن را منتشر کرده است.

مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۷۱ اعلامیه حقوق افراد عقب‌مانده ذهنی

(Declaration on the Rights of mentally Persons)

اعلامیه حقوق افراد معلول سال ۱۹۷۵

(Declaration on the Rights of Disabled Persons)

برنامه اقدام جهانی مربوط به افراد معلول در سال ۱۹۸۲

(world Programme of Action Concerning Disabled Persons)

و سرانجام کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت در سال ۲۰۰۶

(Convention Rights for Persons with disabilities)

که به تصویب مجلس شورای اسلامی در آبان ۱۳۸۷ رسیده است و در واقع در حکم قانون

داخلی ایران برابر ماده (۹) قانون مدنی ایران است.

1. ILO, Vocational Rehabilitation (The Disabled) Recommendation, 1955.

2. ILO, Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention (No.159), 1983.

3. ILO, Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention (No.108), 1983.

4. WHO, International Classification of Handicapped, Impairment and Disability (ICHD)

5. WHO, International Classification of Functioning, Disability and Health

ب) قانونگذاری در ایران

۱. قبل از انقلاب

در سطح ملی هم قبل و بعد از انقلاب قوانین و مقرراتی به تصویب قانونگذار رسیده است (از جمله توصیه‌نامه بین‌المللی سازمان بین‌المللی کار مصوب سال ۱۹۵۵ می‌باشد که در تاریخ ۱۳۳۸/۷/۸ در مجلس قانونگذاری ایران مطرح گردید و در برنامه پنج‌ساله عمرانی چهارم که توسط کمیسیون مشترک برنامه مجلسین وقت مورخ ۱۳۴۷/۵/۸ به تصویب رسید) رویکرد نوینی را در مورد رفاه اجتماعی در فصل نوزدهم شاهد هستیم که براساس آن به تدریج کلیه فعالیت‌های اجتماعی از جنبه خیریه و محدود فعلی و از صورت چاره‌جویی موقت مشکلات و دردهای اجتماعی خارج شد و تحت نظارت دولت به صورت یک وظیفه عمومی و با شکل سازمان‌یافته و منطبق بر معیارهای علمی در آید و با هماهنگی سازمان‌های مختلف عمومی اجتماعی و خصوصی فعال در مورد خدمات رفاهی استفاده از حداقل خدمات و بهره‌مند شدن از حقوق اجتماعی برای همگان ممکن و میسر باشد. در مصوبه فوق برنامه‌های مشخص و اجرایی در مورد رفاه و توانی معلولین جسمی و روانی با ایجاد مراکز توانی، کارگاه‌های ارتوپدی، کارگاه‌های حرفه‌ای، آموزشی و تولیدی مورد توجه واقع شدند.

برنامه پنجم پنج‌ساله عمرانی کشور مصوب ۱۳۵۲/۳/۲۳ و بازنگری آن در تاریخ ۱۳۵۴/۲/۲۷ بر آموزش حرفه‌ای و اشتغال‌نگهداری معلولین غیرقابل توانبخشی تأکید شد.

قانون تشکیل انجمن توانبخشی در یک ماده واحده و پنج تبصره در تاریخ ۱۳۴۶/۱۱/۸ یکی دیگر از مقررات قبل از انقلاب اسلامی است.

۲. معلولین و قانونگذاری پس از انقلاب

اولین قانون پس از انقلاب که به مسائل افراد دارای معلولیت توجه نمود لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بهزیستی کشور مصوب ۱۳۵۹/۳/۲۴ شورای انقلاب اسلامی بود که در یک ماده واحده و ۱۵ تبصره تصویب شد.

یکی از وظایف آن پیشگیری از معلولیت و توانبخشی حرفه‌ای و اجتماعی معلولین جسمی و روانی و نگهداری معلولین غیرقابل توانبخشی بود این قانون در تبصره «۱۰» خود به اشتغال افراد معلول قابل توانبخشی پرداخت که بر طبق آن کلیه مؤسسات دولتی و غیردولتی با بیش از ۵۰ نفر شاغل مکلف شدند بین ۲ تا ۵ درصد از کارکنان خود را از میان معلولین توانبخشی شده که قادر به انجام کارهای مورد نیاز این قبیل مؤسسات باشند استخدام کنند و مؤسسات غیردولتی متخلف موظف شدند مبلغ معینی را که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد به سازمان بهزیستی کشور

بپردازند با اصلاحیه سال ۱۳۷۵ مجلس شورای اسلامی مقرر شد مبالغ جمع‌آوری شده به شرح مذکور جهت ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد مذکور هزینه شود.

در قانون الزام دولت به استخدام ۱۰ درصد از کارکنان خود از میان وابستگان خانواده شهدا و جانبازان انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۶۴، مجلس شورای اسلامی تصویب کرد که ۳ درصد از کارکنان استخدامی به افراد دارای معلولیت اختصاص یابد.

قوانین برنامه اول و دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ چندان توجهی به مسائل افراد دارای معلولیت ننمودند ولی قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی تا حدودی به مسائل افراد دارای معلولیت پرداخت که حمایت‌های بخش‌های غیربیمه‌ای، پیشگیری و توانبخشی افراد معلول جسمی و روانی، نگهداری افراد نیازمند به سرپرستی و پرداخت مستمری به نیازمندان فاقد توان و فعالیت در بندهای مختلف ماده (۳۸) در بند «ج» ماده (۱۵۲) به معافیت دانشجویان تحت پوشش سازمان بهزیستی کشور از پرداخت شهریه به دانشگاه آزاد، مؤسسات آموزش عالی غیردولتی، پیام‌نور واحدهای شبانه تأکید شد در مورد مناسب‌سازی - گرچه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران در سال‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۸ مصوبات خوبی تصویب کرده بود که در صورت اجرا می‌توانست مفید فایده باشد برای اولین در سطح قانون، بند «ج» ماده (۱۹۳) قانون برنامه سوم توسعه مقرر نمود به منظور ارتقا سطح کیفی و کمی خدمات توانبخشی و دسترسی آحاد مردم به این خدمات با هدف تساوی فرصت‌ها و مشارکت معلولین در جامعه مناسب‌سازی اماکن عمومی (خصوصی و دولتی) در طول برنامه سوم صورت گیرد.

برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۶/۱۸ و قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۳۰ به مسائل افراد دارای معلولیت توجه نمود ولی با عنایت به اینکه قانون جامع نظام رفاه و تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۳ و نیز قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۶ توجه بیشتری به مسائل افراد دارای معلولیت داشته‌اند در ذیل آورده می‌شود.

۱-۲. قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی

قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی که در راستای اجرای اصل بیست‌ونهم قانون اساسی و نیز بندهای «۲» و «۴» اصل بیست‌ویکم قانون اساسی جمهوری اسلامی و نیز ایجاد انسجام کلان در سیاست‌های رفاهی منجر به توسعه عدالت اجتماعی و حمایت از افراد کشور در برابر رویدادهای اجتماعی، اقتصادی طبیعی و پیامدهای آنها در تاریخ ۱۳۸۳/۲/۲۱ به تصویب

مجلس شورای اسلامی رسید به مسئله معلولیت، توانبخشی و امور رفاهی افراد دارای معلولیت هم توجه نموده است تبصره «۱» ماده (۱) برخورداری از تأمین اجتماعی را حق همه افراد کشور و تأمین آن را تکلیف دولت محسوب نموده است.

ماده (۲) این قانون نظام جامع تأمین اجتماعی را شامل سه حوزه بیمه‌ای، حوزه حمایتی و توانبخشی و حوزه امدادی می‌داند که حوزه حمایتی و توانبخشی در ارتباط مستقیم با افراد دارای معلولیت هست براساس بند «ب» ماده (۲) حوزه حمایتی و توانبخشی شامل ارائه خدمات حمایتی و توانبخشی و اعطای یارانه و کمک‌های مالی به افراد و خانواده‌های نیازمند می‌دانند که به دلایل گوناگون قادر به کار نیستند و درآمد آنان تکافوی حداقل زندگی آنان را نمی‌دهد بنابراین با توجه به تلقی برخورداری از تأمین اجتماعی به‌عنوان یک حق ناشی از دستور اصل بیست‌ونهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بند «ب» ماده (۲) این قانون دولت مکلف است افراد دارای معلولیت و خانواده‌های آنها که عمدتاً یا بیشتر از خانوارهای اقشار آسیب‌پذیر می‌باشند به‌علاوه با هزینه‌های اضافی ناشی از معلولیت مواجه هستند.

فراهم‌سازی امکانات آموزش بازتوانی و ایجاد مهارت‌های شغلی خانوارهای نیازمند تأمین خدمات پیشگیری یا تشدید معلولیت تلاش برای تأمین استقلال و خودکفایی معلولان و در یک کلام آماده‌سازی محیط اجتماعی و فضای فیزیکی متناسب با ویژگی‌ها و توانایی‌های معلولان موضوع بندهای «ح»، «ی» و «ل» ماده (۴) از نکات بارز دیگر این قانون در حمایت از حقوق معلولان می‌باشد.

۲-۲. قانون جامع حمایت از حقوق معلولان

گرچه قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی، حقوق معلولان و حل مشکلات آنها را مورد عنایت قرار داده بود ولی قانون خاص برای افراد مذکور نبود لذا قانونگذار در کنار آن، قانون خاص و ویژه‌ای به نام «قانون جامع حمایت از حقوق معلولان» در ۱۶ ماده و بیست‌وچهار تبصره در تاریخ ۱۳۸۳/۲/۱۶ به تصویب رساند.

وظیفه دولت به تأمین حقوق معلولان و حمایت لازم از آنها (ماده (۱))، تعریف فرد معلول (تبصره ماده (۱))، مکلف شدن وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی به طراحی، تولید و احداث ساختمان‌ها و اماکن عمومی، معابر و وسایل خدماتی به‌صورت قابل دسترسی برای افراد معلول (ماده (۲)) موظف بودن شهرداری‌ها به خودداری از صدور پروانه احداث یا پایان کار برای ساختمان‌ها، اماکن عمومی و معابر فاقد استاندارد تخصصی برای معلولان، مناسب‌سازی ساختمان‌ها، اماکن‌های ورزشی، تفریحی، معابر و وسایل خدماتی موجود در چارچوب بودجه‌ای (مصوب سالیانه‌شان، مجاز بودن سازمان بهزیستی کشور به نظارت و درخواست گزارش از اقدامات دستگاه‌ها در مورد مناسب‌سازی (تبصره‌های «۱»، «۲»، «۳» ماده

(۲۰) سازمان بهزیستی کشور در چارچوب اعتبارات مصوب موظف گردید در قوانین بودجه در تأمین خدمات توانبخشی، حمایتی، آموزشی و حرفه‌ای، گسترش مراکز خاص نگهداری، آموزش و توانبخشی معلولان، تأمین و تحویل وسایل کمک توانبخشی، گسترش کارگاه‌های آموزشی، حمایتی و تولیدی معلولان و ارائه خدمات توانبخشی حرفه‌ای به معلولان جهت توانمندسازی آنان (ماده (۳)) پیش‌بینی لازم را انجام دهد.

ماده (۵) - موظف شدن دولت به ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد دارای معلولیت از جمله با اختصاص ۳ درصد از افراد استخدامی به آنان، تأمین حق بیمه سهم کارفرمای خصوصی استخدام‌کننده افراد معلول توسط سازمان بهزیستی کشور، پرداخت تسهیلات اعتباری به واحدهای، تولیدی، خدمات عمرانی، صنعتی و کارگاه‌های تولیدی در مقابل اشتغال افراد معلول، پرداخت تسهیلات خوداشتغالی در ماده (۷) و بندهای مختلف آن از جمله موارد پیش‌بینی شده در مورد اشتغال آنهاست.

در ماده (۹) مسکن معلولان مورد توجه قرار گرفته که در تبصره «۳» آن معلولان از پرداخت هزینه‌های صدور پروانه ساختمانی، آماده‌سازی زمین و عوارض نوسازی معاف گردیده‌اند. تکلیف مرکز آمار به برنامه‌ریزی لازم برای مشخص شدن جمعیت افراد معلول به تفکیک نوع معلولیت آنها (ماده (۱۰))، وظیفه سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران به پخش حداقل دو ساعت از برنامه‌هایش در هر هفته‌های برنامه‌های سازمان بهزیستی کشور و آشنایی مردم با توانمندی‌های معلولان (ماده (۱۲)) اقدامات حمایتی حقوقی سازمان بهزیستی کشور از حقوق افراد معلول در محاکم قضایی (ماده (۱۳) و تبصره‌های آن) هزینه قابل قبول مالیاتی تلقی شدن مودیان مالیاتی فعال در احداث مراکز توانبخشی، درمانی حرفه‌آموزی و مسکن مورد نیاز افراد معلول ماده (ماده (۱۴)) از آن جمله بود.

در ماده (۱۶) نحوه تأمین منابع اعتبار مورد نیاز به اجرای این قانون از جمله از طریق بودجه سالانه دستگاه‌ها و وجوه حاصله از اجرای طرح هدفمند کردن یارانه‌ها تصویب شد ولی متأسفانه تبصره «۲» ماده (۲۶) که مقرر داشته آن تعداد و یا بخشی از مواد این قانون که نیاز به اعتبار جدید داشته باشد مادامی که اعتبار لازم در این ماده تأمین نگردد اجرا نخواهد شد که به پاشنه آشیل برای عدم اجرای این قانون تبدیل شد و زمینه را برای قانون‌گریزان فراهم نمود ولی در هر حال قانون جامع حمایت از حقوق معلولان نقطه عطفی در تاریخ قانونگذاری در مورد افراد دارای معلولیت می‌باشد که برای اولین بار در یک سند حقوقی تا حدودی بسیاری از موارد مربوط به حقوق معلولان در یک جا مطرح گردید گذشت زمان و تجربیات ناشی از اجرای آن ایرادات و اشکالات آن را برای مجریان، قانونگذاران و فعالان عرضه حقوق معلولان و پژوهشگران تاحدودی

مشخص ساخت لذا تلاش برای بازنگری آن در چند سال گذشته شروع شد به‌ویژه تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۳۸۷ توسط مجلس شورای اسلامی زمینه و ضرورت تجدیدنظر در قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مضاعف ساخت لذا به تهیه متنی در این رابطه پرداختیم.

ج) ویژگی‌های متن پیشنهادی

۱. تلاش برای تجمیع مقررات پراکنده در قوانین از جمله قوانین برنامه در طرح پیشنهادی غیر از قانون تشکیل سازمان آموزش و پرورش استثنایی و قانون اساسنامه سازمان آموزش و پرورش استثنایی را شامل می‌شود، چراکه آن سازمان در حد معاونت وزیر آموزش و پرورش یعنی بالاتر از جایگاه سازمان بهزیستی کشور فعالیت می‌کند به‌علاوه دارای تجارب ارزنده‌ای در رابطه با آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان دارای معلولیت می‌باشد بنابراین هر نوع اصلاح در مقررات حاکم بر آن باید جداگانه و درخور مقررات حاکم بر آن صورت گیرد.

۲. گرچه مبنا و محور خود قانون جامع حمایت از حقوق معلولان است ولی با تغییرات قابل توجه همراه می‌باشد.

۳. از آنجا که مجلس شورای اسلامی کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت را تصویب کرد و برابر ماده (۹) قانون مدنی در حکم قانون داخلی ایران می‌باشد ولی اجرای واقعی آن در گرو ورود ولو تدریجی مفاد آن در قوانین داخلی است لذا برخی از مواد آن به نحوی در طرح پیشنهادی وارد شده است.

۴. استفاده از مطالعات تطبیقی حقوقی صورت گرفته از جمله در مورد اسناد بین‌المللی مصوب سازمان بین‌المللی، سازمان بهداشت جهانی و مجمع عمومی سازمان ملل متحد در مورد معلولین و نیز و کشورهای چون ژاپن و کانادا.

۵. به روز و کارآمدتر کردن مقررات موجود با تحولات اداره، اجتماعی و اقتصاد در کشور.
۶. رفع ابهامات موجود.

۷. پیش‌بینی نهادهای نظارتی و مؤثرتر کردن سازوکارهای نظارتی

۸. توسعه مفاد قانون به نیازهای مغفول مانده افراد دارای معلولیت در قانون جامع حمایت از حقوق معلولان.

۹. مد نظر قرار دادن نتایج جلسات متعدد و بحث‌های مکرر با سازمان‌های افراد دارای معلولیت اظهارات و قطعنامه‌های آنها در پایان گنجره‌ها، کارشناسان سازمان‌های مختلف در ارتباط با مسائل

معلولان و مسئولین امور توانبخشی سازمان بهزیستی کشور در دوره‌های مختلف و متخصصان توانبخشی دانشگاه‌ها.

۱۰. در «عنوان طرح پیشنهادی به جای واژه «معلولان» عبارت «افراد دارای معلولیت» را به کار بردیم چراکه در اولی شخصیت و فرد معلول نادیده گرفته می‌شود ولی در عبارت پیشنهادی ابتدا شخص و آنگاه به معلولیت او توجه می‌شود و چون کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت را هم تصویب کرده‌ایم بهتر است عبارت پیشنهادی به کار رود.

د) متن پیشنهادی برای اصلاح قانون جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت

فصل اول - کلیات

ماده (۱)

دولت موظف است در اجرای اصول قانون اساسی از جمله بندهای «۳»، «۷»، «۹» و «۱۲» اصل سوم، اصل بیست‌ونهم و بندهای «۱» و «۲» اصل چهل‌وسوم قانون اساسی و ماده واحده «قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت»، کاهش رفع عقب‌ماندگی تاریخی افراد دارای معلولیت، تأمین حقوق و حمایت‌های ضروری جهت تحقق مشارکت و فعالیت مؤثر آنها برای ایجاد جامعه بدون تبعیض بر پایه معلولیت و ایجاد فرصت برابر، اقدامات لازم را مطابق با مواد بعدی به مورد اجرا گذارد.

ماده (۲)

منظور از فرد دارای معلولیت در این قانون کسی است که با توجه به طبقه‌بندی بین‌المللی انواع معلولیت رایج با تأیید کمیسیون تخصصی پزشکی - توانبخشی تشخیص نوع و تعیین شدت معلولیت سازمان بهزیستی کشور در اثر اختلال و آسیب جسمی، حسی، ذهنی، روانی و یا توأم با محدودیت عملکردی قابل توجه و مستمر در فعالیت‌های روزمره زندگی و مشارکت اجتماعی مواجه است.

تبصره «۱» - نظر به تأثیر نوع و شدت معلولیت در برخورداری از حقوق مندرج در این قانون و سایر مقررات با رعایت این موارد سازمان بهزیستی کشور مکلف است کارت هوشمند معلولیت افراد دارای معلولیت را صادر نماید.

کارت‌های صادره فعلی توسط سازمان بهزیستی کشور همگی تا زمان صدور کارت هوشمند مذکور به قوت خود باقی است.

تبصره «۲» - آیین‌نامه اجرایی چگونگی تعیین نوع شدت معلولیت و ترکیب کمیسیون‌های بدوی

و تجدیدنظر تخصصی پزشکی - توانبخشی موضوع این ماده و صدور کارت هوشمند، حداکثر ظرف سه ماه از تصویب این قانون توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۳)

افراد دارای معلولیت عضو برابر با اعضای دیگر جامعه و دارای شأن و منزلت و کرامت انسانی برابر می‌باشند. آنان حق رفتار برابر با دیگران را دارند تبعیض بر پایه معلولیت در همه عرصه‌ها از جمله در مورد مناسب‌سازی ممنوع است. اقدامات مثبت برای کاهش و جبران عقب‌ماندگی و رفع موانع فرآروی آنها تبعیض تلقی نمی‌شود.

ماده (۴)

تبعیض بر پایه معلولیت به معنای هرگونه تمایز، استثناسازی، طرد رفتاری و اجتماعی، رفتار تحقیرآمیز یا ایجاد محدودیت بر مبنای معلولیت است که موجب ناتوانی بیشتر و یا نفی و اختلال در شناسایی، بهره‌مندی یا اعمال کلیه حقوق انسانی، شهروندی و آزادی‌های مشروع بر مبنای برابر با دیگران در زمینه‌های مدنی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی گردد.

فصل دوم - مناسب‌سازی

ماده (۵)

دولت مکلف است به منظور توانمندسازی افراد دارای معلولیت برای مستقل زندگی کردن، بهره‌مندی کامل آنها از همه حقوق انسانی و شهروندی‌شان، مشارکت کامل و مؤثر در روند عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، برابرسازی فرصت‌ها و ایجاد جامعه فراگیر، زمینه دسترسی افراد مذکور، جانبازان، افراد سالمند و دیگر افراد دارای محدودیت عملکردی موقت را به محیط‌ها، فضاها و معابر شهری و روستایی، ساختمان، اماکن و وسایل حمل‌ونقل و تسهیلات فرودگاهی، ترمینال‌ها، بنادر، منابع اطلاعاتی و ارتباطاتی، رسانه‌های عمومی، محیط‌های کار آموزشی، ورزشی و تفریحی و ... با طراحی فراگیر و شناسایی و حذف موانع از جمله با اقدامات ذیل را فراهم سازد:

الف) قوای سه‌گانه، مؤسسات، نهادها و شرکت‌های وابسته به آنها، وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و انقلابی، مؤسسات و شرکت‌هایی که شمول قانون بر آنها مستلزم ذکر یا تصریح نام است، سازمان صدا و سیما

جمهوری اسلامی ایران و شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به آنها، شهرداری‌ها و شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به آنها، بانک‌ها و شرکت‌های بیمه، مراکز تجاری، ورزشی و تفریحی و مراکز مذهبی و کلیه سازمان‌های خصوصی ارائه‌کننده خدمات عمومی موظفند در کلیه طرح‌های آتی و در دست تهیه از جمله احداث شهرها و شهرک‌ها، مجتمع‌های مسکونی، ساختمان‌ها و تأسیسات و تجهیزات مربوط و وسایل و خدمات خود مناسب‌سازی قابل دسترس بودن آنها را برای افراد دارای معلولیت، جانبازان، سالمند و افراد دارای محدودیت عملکرد رعایت نمایند.

تبصره «۱» - منظور از مناسب‌سازی و قابل دسترس بودن، طراحی، اصلاح و تغییر و تعدیل محیط، اماکن، وسایل حمل‌ونقل، وسایل خدمات ارتباطی و اطلاع‌رسانی و کالاها و خدمات می‌باشد تا افراد دارای معلولیت بدون خطر و تا سرحد امکان به‌طور مستقل از اماکن، معابر، محیط شهری و روستایی، وسایل حمل‌ونقل و فضاهای سایبری، کالاها و خدمات در شرایط برابر با سایر افراد بهره‌مند شوند. نفی مناسب‌سازی از نظر این قانون یکی از اشکال تبعیض برپایه معلولیت تلقی می‌شود.

تبصره «۲» - دستگاه‌های موضوع بند «الف» این ماده، موظفند حداکثر ظرف ۴ سال از تصویب این قانون امکان بهره‌مندی افراد دارای معلولیت، جانبازان، سالمندان از اماکن و وسایل حمل‌ونقل، فضاهای مجازی، اماکن ورزشی، تفریحی، آموزشی، مذهبی و فرهنگی، معابر و وسایل خدماتی موجود خود را با پیش‌بینی اعتبارات لازم در بودجه سالیانه براساس ضوابط و استانداردها مناسب‌سازی نمایند.

مدت مذکور در مورد مؤسسات خصوصی ارائه‌کننده خدمات با کاربری عمومی ۶ سال خواهد بود.
 (ب) شهرداری‌ها موظفند از صدور پروانه و پایان کار برای ساختمان‌ها و اماکن و معابر در صورتی که استانداردهای تخصصی مربوط به افراد دارای معلولیت از جمله مطابقت با نقشه و ضوابط و مقررات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران را رعایت نکرده باشند، خودداری نمایند. شهرداران و مأموران متخلف تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

(ج) وزارت کشور و وزارت راه و شهرسازی مکلفند نسبت به مناسب‌سازی تمامی سامانه‌های حمل‌ونقل شهری و بین شهری اعم از سامانه حمل‌ونقل زمینی، ریلی، هوایی، دریایی، اتوبوسرانی و تاکسیرانی اقدام نمایند.

وزارتخانه‌های مذکور موظفند هر ۶ ماه یکبار گزارش تدابیر و اقدامات به‌عمل آمده حیطه صلاحیتشان در موارد فوق را به دولت و کمیسیون‌های تخصصی مربوطه مجلس شورای اسلامی تقدیم نمایند.

(د) وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مکلف است به‌منظور دسترسی افراد دارای معلولیت به

فضاهای مجازی یا منابع اطلاعاتی به اشکال مناسب و قابل دسترس با کمترین هزینه اعم از کتب، نشریات و فایل‌های الکترونیکی، استانداردهای مربوطه را تدوین و بر رعایت این استانداردها از سوی کلیه دستگاه‌های موضوع این ماده و شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات الکترونیکی نظارت نماید.

و) شرکت‌های خودروسازی داخلی موظفند استانداردهای تخصصی مناسب‌سازی را در ساخت وسایل حمل‌ونقل عمومی و نیز خودروهای سواری متناسب با وضعیت افراد دارای معلولیت رعایت کنند. دولت موظف است وام‌های بلندمدت کم‌بهره جهت خرید خودروی شخصی و افراد دارای معلولیت با اولویت شدت و محدودیت حرکتی اختصاص دهد.

ماده (۶)

وزارت ورزش و جوانان و شهرداری‌ها مکلفند ضمن مناسب‌سازی کلیه اماکن و تأسیسات ورزشی خود برای افراد دارای معلولیت، امکانات و تجهیزات رشته‌های ورزشی مختلف را برای آنان فراهم نمایند. استفاده از کلیه اماکن ورزشی دولتی و وابسته به مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی برای افراد دارای معلولیت رایگان و در مورد اماکن و امکانات ورزشی خصوصی نیم‌بها خواهد بود. تبصره «۱» - آیین‌نامه اجرایی این ماده در مورد هزینه‌های ناشی از اجرای این ماده و افراد دارای معلولیت مشمول آن حداکثر ظرف ۳ ماه از تصویب این قانون، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی با مشارکت وزارت کشور و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

ماده (۷)

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف است برای دسترسی شهروندان دارای معلولیت به کتب و نشریات، سالیانه بودجه مورد نیاز را برای تولید و انتشار کتب و نشریات به صورت بریل، گویا، درشت‌نما جهت شهروندان نابینا و کم‌بینا تخصیص دهد و با توجه به انتشار روزافزون کتب و نشریات الکترونیکی مشوق‌های مالی و دیگر روش‌های حمایتی تشویقی را از ناشرین بخش خصوصی برای در دسترس قرار دادن نسخ الکترونیکی آثار جهت استفاده افراد دارای معلولیت، به عمل آورد.

ماده (۸)

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شهرداری‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و سایر دستگاه‌های فعال در امور فرهنگی و هنری موظف هستند جهت حضور فعال افراد دارای معلولیت در کلیه مراسم و رویدادهای فرهنگی امکانات فرهنگی تحت مدیریت خودشان از جمله تئاترها و سینماها و تالارها را مناسب‌سازی نمایند.

ماده (۹)

در کلیه آزمون‌های علمی و استخدامی در کلیه سطوح، مسئولین مربوطه موظف به تأمین محل و مکان مناسب برای داوطلبان افراد دارای معلولیت می‌باشند در کلیه آزمون‌های مذکور از جمله آزمون‌های مدارس ابتدایی تا بالاترین مقاطع دانشگاهی وقت اضافی مناسب با توجه به شرایط و نوع معلولیت آن داوطلبان اختصاص دهند.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ تصویب این قانون توسط سازمان سنجش آموزش کشور و وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

ماده (۱۰)

سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی کشور مکلف است برای ترغیب افراد دارای معلولیت به گردشگری و بازدید از اماکن تاریخی و گردشگری، ضمن مناسب‌سازی اماکن تحت پوشش خود تا سرحد امکان، به توسعه گردشگری و حمایت از آنان اقدام نماید.

ماده (۱۱)

سازمان بهزیستی کشور و سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران موظف هستند با اعتبارات مصوب خود در بودجه سالانه نسبت به مناسب‌سازی منزل مسکونی و ساماندهی محیط زیست شخصی افراد دارای معلولیت نیازمند به این امر، اقدام نمایند.

ماده (۱۲)

وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، آموزش و پرورش و سایر سازمان‌ها و مؤسسات مرتبط با آموزش نیروی انسانی در سطوح مختلف مکلفند جهت گنجاندن واحدهای درسی مستقل برای تدریس اصول و ضوابط طراحی در رشته‌هایی مانند مهندسی عمران و معماری و نیز ترویج قوانین و مقررات و ضرورت مناسب‌سازی برخی رشته‌های از جمله حقوق و جامعه‌شناسی به صورت درس مستقل یا حداقل در شرح یکی از دروس موجود جهت افراد دارای معلولیت اقدام نمایند.

ماده (۱۳)

شهرداری‌ها و همه دستگاه‌های مرتبط با طرح‌های عمرانی موظف به برگزاری دوره‌های آموزش ویژه مناسب‌سازی برای مهندسين خود می‌باشند.

ماده (۱۴)

سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران موظف است در صورت لزوم با هماهنگی بنیاد شهید و امور ایثارگران و سازمان بهزیستی کشور به تولید و پخش برنامه‌های آموزشی در شبکه‌های ملی و استانی برای ارتقای آگاهی‌های عمومی در زمینه مناسب‌سازی برای افراد دارای معلولیت اقدام نمایند و برنامه‌های خود را به صورت قابل دسترس از جمله برای افراد ناشنوا و فیلم‌ها و سریال‌ها را تا سرحد امکان برای افراد نابینا ارائه نماید.

ماده (۱۵)

دولت موظف است تدابیر ذیل را در راستای تحقق مناسب‌سازی به عمل آورد:

الف) تدوین، تصویب، توسعه و نظارت بر اجرای حداقل ضوابط و استانداردهای مناسب‌سازی و خط‌مشی‌های مربوط به آن در طراحی تولیدات، محیط‌ها، برنامه‌ها و خدمات تا حد امکان قابل استفاده برای افراد دارای معلولیت بدون نیاز به مناسب‌سازی یا طراحی ویژه.

ب) اتخاذ و ارتقای مطالعات پژوهشی در مورد تولید کالاها، خدمات، تجهیزات و تسهیلات بر مبنای طراحی جامع قابل استفاده برای عموم از جمله افراد دارای معلولیت.

ج) ترغیب و ترویج و آموزش زبان اشاره و خط بریل و دیگر روش‌های ارتباطی.

ماده (۱۶)

کلیه دستگاه‌های موضوع بند «الف» ماده (۱) این قانون و همه مؤسسات و شرکت‌های با بیش از ۱۵ پرسنل اعم از دولتی و خصوصی موظف هستند سالانه از وضعیت مناسب‌سازی و سازگاری محیط‌شان برای مراجعان دارای معلولیت و محدودیت گزارشی از عملکرد، اقدامات و تدابیر را به دبیرخانه ستاد پیگیری و هماهنگی مناسب‌سازی کشور تقدیم نمایند. ستاد ضمن بررسی گزارشات در صورت لزوم تدابیر اصلاحی و جبرانی را به آنها اعلام خواهد کرد. ستاد نیز گزارش نهایی سالانه را به دولت جهت ارائه به مجلس شورای اسلامی ارائه می‌نماید.

ماده (۱۷)

ستاد پیگیری و هماهنگی جهت مناسب‌سازی برای افراد دارای معلولیت با ترکیب ذیل تشکیل می‌شود:

۱. وزیر کشور (رئیس ستاد)،
  ۲. رئیس سازمان بهزیستی کشور (دبیر ستاد)،
  ۳. معاون وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی،
  ۴. معاون وزیر راه و شهرسازی،
  ۵. معاون وزیر ارتباطات فناوری اطلاعات،
  ۶. معاون وزیر علوم، تحقیقات و فناوری،
  ۷. معاون وزیر آموزش و پرورش،
  ۸. معاون وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی،
  ۹. رئیس سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور،
  ۱۰. معاون وزیر صنعت، معدن و تجارت،
  ۱۱. معاون شهرداری تهران،
  ۱۲. معاون رئیس سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران،
  ۱۳. معاون سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران،
  ۱۴. نماینده تشکلهای غیردولتی جانبازان،
  ۱۵. پنج نفر از نمایندگان گروه‌های مختلف افراد دارای معلولیت (نابینایان، ناشنوایان یا افراد دارای معلولیت جسمی و حرکتی، افراد کم‌توان ذهنی و مبتلایان به اختلالات روانی مزمن، به انتخاب شبکه ملی تشکلهای مردم‌نهاد)،
- تبصره -** نحوه تشکیل شبکه ملی تشکلهای مردم‌نهاد و انتخاب نمایندگان گروه‌های مختلف افراد دارای معلولیت توسط آیین‌نامه‌ای که حداکثر ظرف سه ماه از تصویب این قانون، توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، مشخص خواهد شد.
۱۶. سه نفر از کارشناسان برجسته در امور مناسب‌سازی به انتخاب وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
- تبصره -** ستاد استانی و شهرستانی مناسب‌سازی در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها مرکب از رؤسای دستگاه‌های موضوع این ماده به ریاست استاندار و فرماندار تشکیل می‌شود.

فصل سوم - آموزش حرفه‌ای، اشتغال و تأمین اجتماعی

ماده (۱۸)

سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور مکلف است رأساً یا با جلب مشارکت بخش غیردولتی، اقدام به تأسیس و توسعه آموزشگاه‌ها و مراکز آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای دارای معلولیت و جانبازان نموده و ضمن ارائه کلیه پشتیبانی‌های حقوقی، تخصصی و فنی، تأمین تجهیزات تخصصی مهارت‌آموزی متناسب با شرایط کارآموزان دارای معلولیت به صورت رایگان یا رانه آموزشی این افراد را در بودجه سنواتی خود منظور و پرداخت نماید. همچنین این سازمان مکلف است به منظور ارتقای کیفیت و بازدهی مطلوب آموزش‌های فنی و حرفه‌ای افراد دارای معلولیت با اخذ مشاوره‌های تخصصی سازمان بهزیستی کشور استانداردها و نظام جامع آموزشی مهارت‌های فنی و حرفه‌ای کارآموزان دارای معلولیت را تدوین و با تصویب وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی و به مراکز موضوع این ماده ابلاغ نماید.

ماده (۱۹)

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی مکلف است در راستای ایجاد بستر مناسب کارآفرینی برای افراد دارای معلولیت و حفظ ایمنی آنان در حین کار، خدمات زیر را با همکاری سازمان‌های ذیربط ارائه دهد:

الف) ایجاد مراکز کاریابی، خدمات کارآفرینی و مشاوره‌های شغلی ویژه افراد دارای معلولیت و جانبازان در مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها.

ب) ایجاد بانک اطلاعات جامع کارآفرینی و اشتغال افراد دارای معلولیت و مددجویان با همکاری مرکز آمار ایران.

ج) طراحی، تدوین و تنظیم آیین‌نامه‌های حفاظت، ایمنی و بهداشت کارویژه شاغلین دارای معلولیت با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و بنیاد شهید و امور ایثارگران.

ماده (۲۰)

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی موظف است نسبت به ایجاد دفتر برنامه‌ریزی و حمایت از اشتغال افراد دارای معلولیت در ستاد مرکزی وزارتخانه و مراکز استان‌ها و شهرستان‌ها جهت شناسایی زمینه‌های ایجاد کار و برنامه‌ریزی برای فرصت‌های اشتغال جهت افراد مذکور اقدام و نسبت به ثبت‌نام و معرفی بیکاران به مراکز کارآموزی یا معرفی به مراکز تولیدی، صنعتی، کشاورزی و خدماتی بپردازد.

تبصره - وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی موظف است آیین‌نامه‌های اجرایی لازم را جهت برقراری تسهیلات مورد نیاز افراد دارای معلولیت شاغل و مناسب‌سازی محیط‌های کار با نظرخواهی از سازمان‌های افراد دارای معلولیت تهیه و به تصویب هیئت وزیران برساند.

ماده (۲۱)

رئیس سازمان بهزیستی کشور با داشتن حق رأی عضو شورای عالی اشتغال خواهد بود و مدیران کل سازمان بهزیستی کشور هم در استان‌ها، عضو کار گروه اشتغال، برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری استان‌ها با حق رأی خواهند بود.

ماده (۲۲)

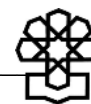
وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی موظف است نسبت به گسترش کارگاه‌های آموزشی، حمایتی و تولیدی افراد دارای معلولیت و ارائه خدمات توانبخشی حرفه‌ای برای توانمندسازی جامعه هدف با همکاری سازمان آموزش و پرورش استثنائی کشور سازمان فنی و حرفه‌ای کشور و تشکل‌های غیردولتی افراد دارای معلولیت اقدام نماید.

تبصره - آیین‌نامه روابط کار و کارفرما درخصوص کارگاه‌های حمایتی و تولیدی، حقوق شاغلین، فروش محصولات تولیدی، استانداردهای مربوطه و مشوق‌های دولتی توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی حداکثر ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۲۳)

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی مکلف است نسبت به ایجاد صندوق حمایت از کارآفرینی فرصت‌های شغلی برای افراد دارای معلولیت از جمله از طریق کارگاه‌های خوداشتغالی، اشتغال خانگی، تعاونی کارآفرینی نسبت به پرداخت تسهیلات و وام ارزان‌قیمت برای آنها اقدام کند. دولت مکلف است اعتبار مالی مورد نیاز این صندوق را در بودجه سالیانه منظور نماید.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران حداکثر ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۲۴)

کارگاه‌های خوداشتغالی و اشتغال خانگی، تعاون‌های کارآفرینی، مراکز کارآفرینی و اشتغال معلولین، همچنین آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای و توسعه مهارت کاری کسب و کار برای افراد دارای معلولیت از پرداخت‌های مالیات و عوارض سالانه شهرداری معاف می‌باشند.

تبصره - افراد دارای معلولیت در کارگاه‌های خود اشتغالی و اشتغال خانگی، تعاونی‌های کارآفرینی از پرداخت سهم بیمه خویش‌فرمایی معاف خواهند بود.

ماده (۲۵)

کارفرمایانی که افراد دارای معلولیت جویای کار را در مراکز کسب و کار خود استخدام کنند با رعایت شرایط ذیل از یارانه حقوق و دستمزد افراد دارای معلولیت شاغل برخوردار خواهند شد:

الف) حداقل یک سال بودن مدت قرارداد استخدامی با افراد دارای معلولیت.

ب) پرداخت حقوق و دستمزد برای فرد دارای معلولیت مطابق با مصوبات شورای عالی کار و رعایت قوانین و مقررات مربوطه دیگر

ج) اختصاص سایر مزایای قانون موضوع قانون کار به افراد دارای معلولیت

تبصره «۱» - منظور از فرد دارای معلولیت جویای کار در این قانون افرادی هستند که توانایی انجام کار و کسب مهارت‌ها و آموزش‌های لازم برای اشتغال را کسب نموده باشند.

تبصره «۲» - حقوق و یارانه موضوع این ماده عبارت است از: پرداخت حداکثر ۵۰ درصد حقوق و دستمزد ماهانه افراد دارای معلولیت شاغل به نسبت معلولیت‌شان (خیلی شدید، شدید، متوسط) از محل اعتبارات مندرج در ردیف سنواتی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کارفرمای استخدام کننده افراد دارای معلولیت

تبصره «۳» - کارفرمایان استخدام کننده افراد دارای معلولیت در مراکز کسب و کارشان به شرط رعایت قرارداد استخدامی حداقل یک سال به نسبت تعداد افراد استخدامی مذکور، از مشوق‌های مالیاتی برخوردار و از پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی هم معاف خواهند بود همچنین افراد دارای معلولیت خوداشتغال و یا شاغل در کارگاه‌های اشتغال خانگی حسب مورد از پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی یا خویش‌فرمایی معاف خواهند بود.

تبصره «۴» - به واحدهای تولیدی، خدماتی، عمرانی، صنفی و کارگاه‌های تولیدی حمایتی به کار گیرنده افراد دارای معلولیت تسهیلات اعتباری پرداخت خواهد شد.

تبصره «۵» - آیین‌نامه اجرایی این ماده از جمله پیش‌بینی اعتبار لازم در بودجه سالانه حداکثر ظرف ۳ ماه از تصویب این قانون توسط وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی با هماهنگی وزارت امور

اقتصادی و دارایی و سازمان تأمین اجتماعی تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۲۶)

کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و ملی شده تحت پوشش و یا مدیریت دولتی و دارای قوانین و مقررات خاص و یا عام، قوه قضائیه و سازمان‌ها و مؤسسات وابسته به آن، قوه مقننه و مؤسسات وابسته، نهاد ریاست جمهوری، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران و شرکت‌ها و مؤسسات وابسته به آن، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی، نهادهای انقلاب اسلامی و شرکت‌های وابسته آنها شهرداری‌ها، مؤسسات و شرکت‌های وابسته به آنها، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای نگهبان، مؤسسات و شرکت‌های مشمول قانون که مستلزم ذکر یا تصریح نام است از قبیل سازمان تأمین اجتماعی، شرکت ملی نفت ایران، شرکت ملی گاز ایران، شرکت ملی صنایع پتروشیمی، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، شرکت‌های هواپیمایی و... مکلفند حداقل ۵ درصد از استخدام نیروی انسانی‌شان (به صورت رسمی، پیمانی، قراردادی)، در اختیار افراد دارای معلولیت قرار دهند.

تبصره - مسئول امور برنامه و بودجه و امور اداری و استخدامی (رئیس‌جمهور یا معاون وی) ریاست جمهوری موظف هستند تمهیدات و سازوکارهای قانون اجرای این ماده را فراهم نمایند و هر ۶ ماه یک بار گزارش عملکرد خود در مورد این ماده را به کمیسیون‌های تخصصی مربوط مجلس شورای اسلامی ارائه نمایند.

ماده (۲۷)

در قراردادهای واگذاری شرکت‌های دولتی در راستای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم قانون اساسی رعایت حفظ و تأمین آتی ۵ درصد از نیروی انسانی مورد نیاز از افراد دارای معلولیت تصریح خواهد شد.

ماده (۲۸)

شرکت‌ها و مؤسسات خصوصی که در آنها بیش از ۵۰ نفر مشغول به کارند. موظفند ۳ درصد از کارکنان خود را از میان افراد دارای معلولیت قادر به انجام کار استخدام نمایند. شرکت‌ها و مؤسسات مذکور ضمن برخورداری از معافیت مشوق‌های مالیاتی به نسبت افراد استخدامی مذکور، از پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی معاف خواهند شد شرکت‌ها و مؤسسات مذکور که مفاد این

ماده را رعایت ننمایند مبلغ معینی را که به تصویب شورای عالی کار خواهد رسید به حساب صندوق ایجاد فرصت‌های کارآفرینی و فرصت شغلی افراد دارای معلولیت واریز خواهند تا در جهت ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد مذکور هزینه گردد.

تبصره - حقوق و دستمزد افراد دارای معلولیت شاغل در مراکز دولتی، عمومی و خصوصی از پرداخت مالیات معاف می‌باشد.

فصل چهارم - مراقبت‌های بهداشتی و خدمات توانبخشی

ماده (۲۹)

دسترسی به خدمات توانبخشی (پزشکی، آموزشی، اجتماعی و حرفه‌ای) حق افراد دارای معلولیت است سازمان بهزیستی کشور مکلف است با استفاده از ظرفیت مراکز تخصصی خود یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان هلال‌احمر و مراکز تخصصی وابسته به مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و در صورت ضرورت مراکز غیردولتی، دسترسی افراد مذکور به خدمات مزبور را تأمین نماید.

اعتبار مورد نیاز در بودجه سالیانه کل کشور پیش‌بینی خواهد شد.

ماده (۳۰)

سازمان بهزیستی کشور موظف است وسایل توانبخشی و کمک توانبخشی، تجهیزات و لوازم پزشکی استاندارد مورد نیاز افراد دارای معلولیت از جمله معلولین ضایعه نخاعی را به صورت رایگان در اختیارشان قرار دارد.

تبصره - واردات کلیه وسایل توانبخشی، کمک توانبخشی و مواد اولیه و قطعات ساخت این‌گونه وسایل با تأیید سازمان بهزیستی کشور به شرط موجود نبودن تولید داخلی استاندارد، از پرداخت هرگونه سود و عوارض گمرکی معاف می‌باشد.

ماده (۳۱)

دولت موظف است کلیه افراد دارای معلولیت را تحت پوشش بیمه‌های پایه سلامت، تکمیلی در صورت لزوم خاص قرار دهد. تمام خدمات درمانی توانبخشی از جمله خدمات فیزیوتراپی، گفتاردرمانی، کاردرمانی و مشاوره‌های روان درمان مورد نیاز تحت پوشش بیمه‌های مذکور خواهد بود. افراد تحت سرپرستی و مراقبت افراد دارای معلولیت متوسط و به‌بالا مشمول بیمه پایه سلامت خواهند بود.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، حداکثر ظرف سه ماه از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۳۲)

دولت موظف است با همکاری بخش غیردولتی و پرداخت تسهیلات اعتباری نسبت به ایجاد و گسترش مراکز خاص نگهداری روزانه و شبانه روزی و آموزش معلولان واجد شرایط (با معلولیت شدید، بی‌سرپرست و با ناهنجاری رفتاری) اقدام کند.

تبصره «۱» - کمک هزینه نگهداری معلولان بی‌سرپرست تماماً برعهده دولت بوده و در مورد افراد دارای معلولیت به نسبت تمکن مالی خانواده‌هایشان حداقل تا ۷۰ درصد هزینه برعهده دولت است.

تبصره «۲» - اولویت نگهداری افراد دارای معلولیت با خانواده‌ها و دیگر خانواده‌های مایل به نگهداری واجد صلاحیت است در این صورت دولت موظف است مبلغی حداقل معادل ۶۰ درصد سرانه هزینه نگهداری در مراکز خاص نگهداری شبانه روزی به خانواده‌های مذکور پرداخت نماید.

تبصره «۳» - آیین‌نامه اجرایی این ماده حداکثر ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

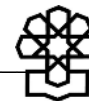
فصل پنجم - خدمات حمایتی

ماده (۳۳)

دولت مکلف است برای ارتقا سطح زندگی افراد دارای معلولیت و حمایت از خانواده‌های دارای معلولیت و تحکیم بنیاد خانواده زوج‌های دارای معلولیت خدمات ذیل را انجام دهد:

الف) تعمیم قانون خدمات نیم‌وقت بانوان و اصلاحات بعدی آن به مادران دارای فرزند معلول، بانوان همسر افراد دارای معلولیت شدید و خیلی شدید با پرداخت حقوق و مزایای کامل و در صورت فاقد مادر بودن افراد دارای معلولیت، پدر یا سرپرست قانونی و به شرط نگهداری فرد دارای معلولیت در منزل با یک‌چهارم کسر ساعات کار هفتگی با برخورداری از حقوق و مزایای کامل.

ب) کمک به تشکیل خانواده زوج‌های دارای معلولیت از طریق پرداخت تسهیلات ویژه ازدواج، اولویت در دریافت مسکن تملکی یا دریافت کمک‌هزینه اجاره مسکن، ارائه خدمات مددکاری و مشاوره‌ای پرستاری به زوج‌های مذکور.

ج) پرداخت حق پرستاری به سرپرست یا مراقب افراد دارای معلولیت، برای جبران هزینه‌های معنوی و مادی تحمیلی به خانواده‌ها و تشویق و ترغیب به نگهداری آنها در کانون گرم خانواده‌ها به نسبت نوع و شدت معلولیت و تعدد افراد دارای اولویت در هر خانواده.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری معاونت برنامه‌ریزی و نظارت‌های راهبردی رئیس‌جمهور حداکثر ظرف ۳ ماه تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۳۴)

افراد دارای معلولیت متوسط به بالا می‌توانند با امکان استفاده نیم‌بهای از کلیه امکانات ورزشی، تفریحی، هنری و فرهنگی و حمل‌ونقل هوایی، ریلی و دریایی برون‌شهری دولتی و متعلق به شهرداری یا مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و نهادهای انقلاب اسلامی و استفاده رایگان از سیستم حمل‌ونقل عمومی ریلی و اتوبوسرانی شهری بهره‌مند شوند.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری معاونت برنامه‌ریزی نظارت راهبردی رئیس‌جمهور حداکثر ظرف سه ماه از ابلاغ این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۳۵)

یکی از فرزندان اولیایی که خود ناتوان و معلول بوده و یا حداقل دو نفر فرزند ناتوان و معلول داشته باشد از انجام خدمت وظیفه عمومی معاف می‌گردد.

تبصره - مردانی که با زنان دارای معلولیت و ناتوانی ازدواج می‌کنند یا همسر آنان بعد از ازدواج دچار معلولیت و ناتوانی می‌شوند از انجام خدمت سربازی معافند. این معافیت مادامی است که عقد ازدواج آنان با همسر دارای معلولیت باقی باشد و سرپرستی وی را عهده‌دار باشد.

ماده (۳۶)

صد درصد کمک‌ها و مشارکت‌های نقدی و غیرنقدی کلیه اشخاص حقیقی و حقوقی جهت احداث، تجهیز و توسعه کلیه مراکز توانبخشی، نگهداری و مراقبتی، حرفه‌آموزی، آموزشی، کارآفرینی، رفاهی، کارگاه‌های، تولیدی حمایتی و مسکن مورد نیاز افراد دارای معلولیت دارای مجوز از سازمان بهزیستی کشور با گواهی سازمان مذکور به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی، خواهد بود.

تبصره - آیین‌نامه اجرایی این ماده توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و وزارت امور

اقتصادی و دارایی حداکثر ظرف سه‌ماه از تاریخ تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ماده (۳۷)

صدر درصد حقوق و فوق‌العاده شغل و سایر فوق‌العاده‌های افراد دارای معلولیت شدید و خیلی شدید و ۶ درصد در مورد افراد دارای معلولیت متوسط از پرداخت مالیات معاف می‌باشند ۵۰ درصد حقوق و فوق‌العاده شغل و سایر فوق‌العاده مشمول مالیات، اولیای افراد دارای معلولیت خیلی شدید و شدید شاغل در دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی و غیردولتی و خصوصی از پرداخت‌های مالیاتی معاف خواهند بود.

تبصره - درآمد سالیانه افراد دارای معلولیت با مشاغل آزاد از یک یا چند منبع تا ۱۴ برابر حداکثر حقوق سالیانه مصوب هیئت وزیران از شمول مالیات معاف می‌باشد.

ماده (۳۸)

واحدهای تولیدی، عمرانی و خدماتی که حداقل (۶۰) درصد سرمایه یا سهام آنها در تاریخ تکمیل مجمع عمومی سالیانه متعلق به افراد دارای معلولیت باشند مشمول ۵۰ درصد معافیت مالیات بر درآمد خواهند بود و نیز کارگاه‌های حمایتی و تولیدی و آموزشی که به کار و آموزش برای افراد دارای معلولیت مطابق یا استانداردهای ذیربط فعالیت نمایند مادامی که در آن راستا فعالیت نمایند از پرداخت مالیات معاف خواهند بود.

ماده (۳۹)

دولت موظف است، جهت تأمین حداقل زندگی افراد دارای معلولیت جسمی، ذهنی و روانی، که قادر به کار نیستند یا علیرغم آمادگی به‌کار از طریق توانبخشی حرفه‌ای بیکار می‌باشند مستمری ماهانه‌ای به نسبت شدت معلولیت‌شان یعنی با معلولیت خیلی شدید ۹۰ درصد، شدید ۸۰ درصد، متوسط ۶۰ درصد حداقل حقوق و دستمزد ماهانه مصوب شورای عالی کار پرداخت نماید.

ماده (۴۰)

افراد دارای معلولیت شاغل در دستگاه‌های موضوع این قانون و مراکز کسب‌وکار بخش غیردولتی با معلولیت خفیف حداقل با ۲۶ سال سابقه پرداخت حق بیمه، با معلولیت متوسط با ۲۳ سال و با

معلولیت شدید ۱۸ سال بدون رعایت شرط سنی با افزودن سنوات خدمت ارفاقی به مدت خدمت آنان بدون پرداخت کسور و فقط از لحاظ احتساب حقوق بازنشستگی، بازنشسته می‌شوند.

تبصره «۱» - در هر مورد برای معلولان زن شاغل موضوع این ماده دو سال به سنوات خدمات ارفاقی اضافه می‌گردد.

تبصره «۲» - آیین‌نامه اجرایی این ماده و نحوه پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی و کارگری سنوات ارفاقی از اعتبارات‌های توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری معاونت برنامه‌ریزی و نظارت‌های راهبردی ریاست جمهوری حداکثر ظرف سه ماه از تصویب این قانون تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

فصل ششم - مسکن

ماده (۴۱)

داشتن مسکن متناسب با نیازهای جسمی و روحی حق هر ایرانی فرد دارای معلولیت مستتنبط از اصل سی‌ویکم قانون اساسی است لذا وزارت راه و شهرسازی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و کلیه سازمان‌ها و شرکت‌های تابعه و نیز سایر نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی دخیل در ایجاد مسکن‌های حمایتی و ارزان قیمت موظفند سالیانه حداقل ۱۰ درصد از واحدهای مسکونی احداث در قالب کلیه طرح‌های خود مناسب‌سازی نموده و با معرفی سازمان بهزیستی کشور به افراد دارای معلولیت فاقد مسکن با لحاظ شدت و نوع معلولیت اختصاص دهد.

تبصره «۱» - سیستم بانکی کشور مکلف است تسهیلات اعتباری بلندمدت یارانه‌دار با نرخ ۴ درصد معادل حداقل دوسوم قیمت مسکن با الگوی حداقل جهت احداث و خرید مسکن مورد نیاز افراد دارای معلولیت احداث‌کننده و یا خریدار یا تعاونی‌ها و مؤسسات خیریه احداث‌کننده مسکن افراد مذکور با تأیید سازمان بهزیستی کشور اختصاص دهد. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری موظف است، اعتبار مورد نیاز جهت مابه‌التفاوت نرخ سود یارانه، نرخ سود مصوب شورای پول و اعتبار در قوانین بودجه سالیانه منظور نماید.

تبصره «۲» - سازمان‌های زمین و مسکن موظف است زمین مورد نیاز جهت احداث واحدهای مسکونی افراد دارای معلولیت فاقد مسکن را در اختیار افراد مذکور و یا تعاونی‌ها و مؤسسات خیریه‌ای که برای آنان مسکن احداث می‌نمایند قرار دهد.

تبصره «۳» - افراد دارای معلولیت از پرداخت هزینه‌های صدور پروانه ساختمانی، آماده‌سازی زمین، عوارض نوسازی و همچنین حق انشعابات آب، برق، گاز و دفع فاضلاب برای یک بار معاف می‌باشند. اعتبار مورد نیاز جهت اجرای این تبصره از محل منابع داخلی دستگاه‌های

مرتبط تأمین می‌گردد.

تبصره «۴» - وزارت راه و شهرسازی و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی هر ۶ ماه یک بار گزارش از وضعیت مسکن افراد دارای معلولیت و اجرای این ماده و تبصره‌های آن به کمیسیون‌های تخصصی عمران و اجتماعی مجلس شورای اسلامی ارائه خواهند نمود.

فصل هفتم - دسترسی به امکانات ورزشی

ماده (۴۲)

با توجه به نقش فعالیت‌های ورزشی در بازتوانی و ارتقای سطح سلامت روحی و جسمی افراد دارای معلولیت، وزارت ورزش و جوانان، شهرداری‌های کشور و سایر دستگاه‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و مؤسسات بخش خصوصی احداث‌کننده اماکن ورزشی مکلفند جهت دسترسی افراد دارای معلولیت، اماکن ورزشی، تأسیسات و تجهیزات ورزشی خود را با رعایت استانداردهای مربوطه، مناسب‌سازی نمایند.

ماده (۴۳)

وزارت ورزش و جوانان مکلف است با هماهنگی معاونت برنامه‌ریزی و نظارت‌های راهبردی ریاست جمهوری سهم عادلانه از اعتبارات ورزشی را با اولویت طراحی فراگیر اماکن و تأسیسات ورزشی برای افراد دارای معلولیت نسبت به توسعه مراکز و تأسیسات ورزشی اختصاصی فعالیت‌های ورزشی و حمایت خاص از مسابقات و جشنواره‌های ورزشی آنان هم اقدام نماید.

ماده (۴۴)

به‌منظور تربیت نیروی انسانی متخصص در امر ورزش افراد دارای معلولیت، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مکلف است دروس تخصصی ورزشی مربوط به آنان و گرایش ویژه در رشته تربیت بدنی را ارائه و دایر نمایند.

فصل هشتم - فرهنگ، هنر و تفریحات

ماده (۴۵)

کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات و سازمان‌های دولتی، سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و مؤسسات غیردولتی فعال در

عرضه، خدمات فرهنگی و هنری مکلفند جهت دسترسی افراد دارای معلولیت اماکن و تأسیسات فرهنگی خود را برای آنان مناسب‌سازی نمایند.

ماده (۴۶)

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، سازمان تبلیغات اسلامی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و شهرداری‌ها موظف هستند با همکاری سازمان بهزیستی کشور و تشکل‌های مردم‌نهاد افراد دارای معلولیت از فعالیت‌ها، رویدادها و جشنواره‌های فرهنگی و هنری افراد دارای معلولیت حمایت به عمل آورند.

ماده (۴۷)

سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور مکلف است جهت ترویج و تبلیغ گردشگری و بازدید افراد دارای معلولیت از اماکن تاریخی و گردشگری کشور نسبت به مناسب‌سازی آنها اقدام و با پیش‌بینی اعتبار مورد نیاز به توسعه تورهای گردشگری حمایتی برای افراد دارای معلولیت بپردازد.

تبصره - استفاده افراد دارای معلولیت از اماکن فرهنگی و هنری دولتی و مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی رایگان و در مورد بخش خصوصی نیم‌بها خواهد بود.

فصل نهم - برابری فرصت در تحصیلات آموزش عالی

ماده (۴۸)

جهت برابری فرصت برای افراد دارای معلولیت در زمینه آموزش عالی و نیل به مدارج علمی دولت مکلف است اقدامات ذیل را به عمل آورد:

الف) زمینه تحصیل رایگان افراد دارای معلولیت در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور را فراهم کرده و شهریه آنها در مراکز آموزش عالی دولتی، آزاد اسلامی و غیرانتفاعی دریافت‌کننده شهریه را پرداخت کند.

تبصره - نحوه پرداخت شهریه دانشجویان دارای معلولیت به موجب آیین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و نمایندگان دانشگاه آزاد اسلامی و غیرانتفاعی تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

ب) تأمین وسایل کمک آموزشی، منابع و مواد آموزشی مورد نیاز دانشجویان دارای معلولیت‌های حسی در اشکال قابل استفاده .

ج) مناسب‌سازی ساختمان‌ها، تأسیسات و تجهیزات آموزشی، پژوهشی و رفاهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی دولتی، آزاد اسلامی و غیرانتفاعی جهت دسترسی دانشجویان دارای معلولیت.

د) جذب بدون تبعیض واجدین شرایط علمی افراد دارای معلولیت در هیئت‌های علمی و پژوهشی و اولویت در اعطای بورس‌های تحصیلی و فرصت‌های مطالعاتی در داخل و خارج کشور آنان.

تبصره - به منظور تحقق حقوق شهروندان دارای معلولیت‌های حسی (نابینایان و ناشنوایان) از حیث بهره‌گیری از تولیدات شبکه‌های مختلف سیما، سیمای جمهوری ایران مکلف است نسبت به زیرنویسی فیلم‌ها و برنامه‌های شبکه‌های مختلف، استفاده از رابط ناشنوایان و نیز پخش توصیف شنیداری جهت افراد نابینا اقدام نماید.

ماده (۴۹)

وزارت آموزش و پرورش مکلف است جهت آشنایی دانش‌آموزان با حقوق و توانمندی‌های افراد دارای معلولیت، دروسی یا حداقل بخشی از دروس را با محتوای آموزش حقوق شهروندان دارای معلولیت، سمبل‌های انواع معلولیت و نشانه‌های شهری مربوط به افراد معلول در مقاطع تحصیلی مختلف ارائه دهد.

ماده (۵۰)

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و سایر دستگاه‌های مرتبط با امر آموزش نیروی انسانی مکلف هستند هم در رشته‌های تحصیلی حداقل در یکی از دروس‌شان مطالبی راجع به حقوق و توانمندی‌ها و محدودیت افراد دارای معلولیت در شرح یکی از دروس موجود ارائه کنند ولی در رشته‌های مرتبط که به موجب آیین‌نامه پیشنهادی وزارتخانه‌های مذکور تهیه و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد واحدهای درسی مستقلی از جمله درس حقوق افراد دارای معلولیت در رشته حقوق در دوره کارشناسی و مقاطع بالاتر در تمام گرایش‌های رشته حقوق و رشته‌های مرتبط دیگر بگنجانند.

فصل دهم - افزایش آگاهی جامعه در مورد محدودیت‌ها و توانایی‌های افراد دارای معلولیت

ماده (۵۱)

هفته افراد دارای معلولیت با هدف افزایش آگاهی عموم مردم، قوای حاکم و سازمان‌های عمومی محلی و وظایف و مسئولیت‌شان و ارتقای آشنایی افراد دارای معلولیت با حقوق انسانی و قانونی‌شان و ترغیب و تشویق‌شان به مشارکت فعالانه در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از ۸ تا ۱۵ آذرماه هر سال برگزار می‌گردد.

دولت در مفهوم موسع آن و سازمان‌های محلی چون شهرداری‌ها مکلف هستند تلاش‌های لازم برای اجرای برنامه‌های مناسب با هفته افراد دارای معلولیت را، مبذول دارند.

ماده (۵۲)

سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران مکلف است پنج ساعت از برنامه‌های شبکه‌های صداوسیما خود را در سطح ملی و استانی در هر هفته در زمان‌های مناسب و با موضوعات مرتبط با افراد دارای معلولیت به طرح مشکلات این گروه، تدبیر و اقدامات صورت گرفته توسط سازمان‌های ذیربط (سازمان بهزیستی کشور سازمان آموزش و پرورش استثنایی، همه وزارتخانه‌ها و...)، ترویج نگرش صحیح اجتماعی درخصوص معلولیت و افراد معلول، آموزش‌های پیشگیرانه از بروز معلولیت و برقراری ارتباط و تعامل سازنده با آنها در جامعه اختصاص دهد. تبصره - سازمان مکلف است برای حفظ شأن و کرامت انسانی و حقوق شهروندی این افراد نسبت به تدوین دستورالعمل جامع برنامه‌سازی درخصوص این گروه با همکاری کارشناسان سازمان بهزیستی کشور، اساتید و سازمان‌های افراد دارای معلولیت اقدام نمایند.

ماده (۵۳)

کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات، سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و شهرداری‌ها مکلف هستند در موضوع فعالیت خود، شیوه ادامه صحیح خدمات به شهروندان دارای معلولیت را با رعایت حقوق آنان، با کسب نظر و مشاوره با سازمان بهزیستی کشور و تشکل‌های مردم‌نهاد افراد دارای معلولیت به کارکنان خود آموزش دهند.

ماده (۵۴)

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری‌های کشور و کلیه سازمان‌ها و نهادهای دارای سالن نمایش فیلم مکلفند بدون اخذ هزینه امکان تیزرهای آموزشی درخصوص

حقوق افراد دارای معلولیت و چگونگی تعامل صحیح با این افراد را فراهم نمایند.

فصل یازدهم - جمع‌آوری داده‌های آماری

ماده (۵۵)

مرکز آمار ایران مکلف است در سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن به نحوی برنامه‌ریزی کند که جمعیت افراد دارای معلولیت به تفکیک نوع و شدت معلولیتشان مشخص شود و برای برآورد شاخص‌های جمعیتی افراد مذکور علاوه بر سرشماری مذکور، آمارگیری‌های نمونه‌ای سالیانه را با همکاری سازمان بهزیستی کشور انجام دهد و اعتبار لازم را در بودجه سنواتی خود منظور نماید. مرکز آمار ایران موظف است پس از هر سرشماری و یا آمارگیری نمونه‌ای سالیانه نتایج آنها را به کلیه مراکز و سازمان‌های دولتی و غیردولتی مرتبط با افراد دارای معلولیت ارسال نماید.

تبصره - سازمان بهزیستی کشور مکلف است با استفاده از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن و آمارهای نمونه‌ای سالیانه مرکز آمار ایران و آمارهای ثبتی و پژوهشی خود سازمان، سازوکار لازم را جهت درج اطلاعات کامل افراد دارای معلولیت در بانک جامع اطلاعات ایرانیان پیش‌بینی نماید.

سازمان همچنین موظف است حداکثر ظرف ۲ سال از تاریخ تصویب این قانون نسبت به شناسایی و تحت پوشش قرار دادن افراد دارای معلولیت در جامعه با اولویت شدت معلولیتشان اقدام نماید.

فصل دوازدهم - حمایت‌های حقوقی

ماده (۵۶)

دادگاه‌ها مکلف هستند هنگام نصب قیم برای افراد کم توان ذهنی و مبتلایان به بیماری‌های روانی مزمن نظر سازمان بهزیستی کشور را اخذ نمایند. در مواردی که هر فرد واجد شرایطی از طرف اول محجور برای پذیرش قیمومیت وجود نداشته باشد یا این سمت را نپذیرد دادگاه مکلف است سازمان بهزیستی کشور را به‌عنوان قیم تعیین کند.

ماده (۵۷)

سازمان بهزیستی کشور موظف است در پرونده‌هایی که در اعمال اجرای قانون و نیز قانون کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت و نیز در موارد تضییع حقوق جمعی معلولین با رعایت آیین

دادرسی مدنی اقامه دعوی و شکایت کرده و موضوع را پیگیری نمایند. سازمان‌های مردم‌نهاد افراد دارای معلولیت نیز در موارد تضییع حقوق عمومی معلولین محق اقامه دعوی و پیگیری چنین دعاوی خواهند بود.

ماده (۵۸)

سازمان بهزیستی کشور مکلف است در پرونده‌هایی که حق معلولی به دلیل معلولیت مورد تعرض قرار گرفته یا چنین ادعایی مطرح است به نمایندگی از طرف فرد معلول در چارچوب قوانین و مقررات مربوطه معاضدت نماید.

ماده (۵۹)

قوه قضائیه مکلف است کلیه محاکم قضایی، مراجع شبه قضایی و زندان‌ها را برای دسترسی معلولین مناسب‌سازی نماید. قوه قضائیه مکلف است خدمات قضایی و مشاوره‌ای ناظر به ایثارگران و جانبازان را به افراد دارای معلولیت نیز ارائه نماید.

تبصره - اداره معاضدت کانون وکلای دادگستری، مراکز امور مشاوران حقوقی قوه قضائیه مکلف هستند حسب مورد به درخواست سازمان بهزیستی کشور علاوه بر الزامات ناشی از قوانین دیگر مورد استفاده معلولین وکالت معاضدتی را به پرونده‌های کیفری، ثبتی نیز گسترش دهند. سازمان بهزیستی کشور حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ تصویب این قانون تفاهمنامه مربوطه را به امضای مراجع مذکور خواهد رساند.

فصل سیزدهم - نظارت و رسیدگی به شکایات

ماده (۶۰)

کمیسیون رسیدگی به شکایات افراد دارای معلولیت در اجرای این قانون، در سازمان بهزیستی کشور با عضویت و ریاست معاون مربوطه وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی، دو نفر از سازمان بهزیستی کشور، یک نفر نماینده معاونت مدیریت توسعه و منابع انسانی ریاست جمهوری، سه نفر از نمایندگان تشکل‌های افراد دارای معلولیت به انتخاب شبکه تشکل‌های مردم‌نهاد، جهت رسیدگی به شکایات افراد دارای معلولیت از عدم اجرای به موقع این قانون و آیین‌نامه‌های مربوطه در دستگاه‌های موضوع این قانون تشکیل می‌شود تصمیمات کمیسیون لازم‌الاجراست و عدم اجرای آن خلاف قانون محسوب می‌شود.

تبصره - رأی کمیسیون در دیوان عدالت اداری قابل تجدیدنظر می‌باشد.

ماده (۶۱)

نظارت بر حسن اجرای این قانون برعهده سازمان بهزیستی کشور می‌باشد. سازمان یاد شده مکلف است گزارش نظارتی از اقدامات اجرایی دستگاه‌های مختلف را دریافت و هر ۶ ماه یکبار به هیئت وزیران، کمیسیون‌های تخصصی اجتماعی، بهداشت و درمان و کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید. دولت هم مکلف است گزارش سالیانه از اجرای این قانون و اقدامات صورت گرفته توسط دستگاه‌های مختلف را حداکثر تا تیرماه سال بعد به مجلس شورای اسلامی تقدیم و خلاصه‌ای از آن را برای عموم منتشر نماید.

ماده (۶۲)

به منظور ایجاد هماهنگی میان دستگاه‌های مختلف، برنامه‌ریزی و نظارت مؤثر بر اجرای این قانون شورای عالی رفاه افراد دارای معلولیت به ریاست رئیس‌جمهور و مرکب از افراد ذیل تشکیل می‌شود:

۱. رئیس‌جمهور (رئیس شورا)،
۲. وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی (دبیر شورا)،
۳. رئیس سازمان بهزیستی کشور،
۴. وزیر آموزش و پرورش،
۵. وزیر علوم، تحقیقات و فناوری،
۶. وزیر بهداشت، درمان آموزش پزشکی،
۷. وزیر کشور،
۸. وزیر راه و شهرسازی،
۹. رئیس سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران،
۱۰. دو نفر از اساتید و متخصصان خبره در امور افراد دارای معلولیت به انتخاب رئیس‌جمهور،
۱۱. سه نفر از افراد دارای معلولیت منتخب شبکه تشکل‌های مردم‌نهاد معلولین با معرفی وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی و به انتخاب رئیس‌جمهور.

منابع و مآخذ

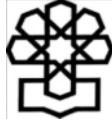
۱. انگلیسی

1. World Report on Disability, Who and World Bank is available at <http://whqibdoc.who.int/publications/2011>.
2. United Nations Enable: Overview of International Legal Frame works for Disability Legislation is available at <http://www.un.org/sodev/disouif.htm>, 2011/3/27.
3. Deration on the Right of Mentally Retarded (Persons), 1971 adopted by General Assembly of United Nations.
4. Declaration on the Rights of Disabled Persons, 1975, General Assembly, UN.
5. World Programme of Action Concerning Disabled Persons, General Assembly. UN, 1982.
6. The Standard Rules of Equalization Opportunities for persons with Disabilities, General Assembly. UN, 1993.
7. The Convention Rights of Persons With Disabilities, General Assembly UN, 2006.
8. ILO, Vocational Rehabilitation, Recommendation (No, 99), 1955.
9. ILO, Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons), Recommedation (N 168), 1983.
10. ILO, Vocational Rehabilitation and Employment (disable Persons), Convention (Na, 159), 1983.
11. The Basie Law on Persons With Disabilities in Japan (1970, amend 2009), is available at: <http://www8.cao.go.jp/shougai/English/law/no84/htm/>

۲. فارسی

۱۲. قانون مربوط به اجازه قبول و اجرای اصول پیشنهادی توصیه‌نامه بین‌المللی شماره ۹۹ درخصوص تجدید تربیت آموزش حرفه‌ای معلولین، مصوب ۱۳۳۸/۷/۸.
۱۳. قانون تصمیم متخذہ کمیسیون برنامه مجلسین راجع به اصول و هدف‌های برنامه عمرانی چهارم کشور، ۱۳۴۷/۵/۸.
۱۴. خلاصه برنامه پنجساله عمرانی پنجم کشور، مصوب ۱۳۵۲/۳/۲۳.
۱۵. قانون تشکیل انجمن توانبخشی، مصوب ۱۳۴۶/۱۱/۸.
۱۶. لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بهزیستی کشور، مصوب ۱۳۵۹ شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران.
۱۷. قانون اصلاح لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بهزیستی کشور مصوب ۱۳۵۹، مصوب ۱۳۷۵/۱۱/۹.
۱۸. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۷۹/۹/۱۷ مجلس شورای اسلامی.
۱۹. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۳/۹/۱۱ مجلس شورای اسلامی.
۲۰. قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۳۰.
۲۱. تصویب ضوابط و مقررات شورای عالی شهرسازی و معماری ایران برای عبور و مرور معلولین، مصوب ۱۳۶۸/۳/۸ شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.
۲۲. ضوابط و مقررات شورای عالی شهرسازی و معماری برای عبور و مرور معلولین ۱۳۷۸/۹/۲۲ مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری ایران.

۲۳. قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۳/۲/۲۱ مجلس شورای اسلامی.
۲۴. قانون جامع حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۸۳/۲/۱۶ مجلس شورای اسلامی و آیین‌نامه‌های اجرایی آن.
۲۵. قانون کار جمهوری اسلامی ایران مصوب آبان‌ماه ۱۳۶۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام جمهوری اسلامی ایران.
۲۶. قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت مصوب ۱۳۸۷/۹/۱۳ مجلس شورای اسلامی.
۲۷. مرکز آمار ایران: نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰، مرکز آمار ایران، بهمن‌ماه ۱۳۹۱.
۲۸. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور ۱۳۷۶.
۲۹. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کشور ۱۳۸۶.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۵۵۱

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: پژوهشی برای اصلاح قانون جامع حمایت از حقوق افراد دارای معلولیت

نام دفتر: مطالعات حقوقی (گروه عمومی)

تهیه و تدوین: خیراله شهبازی

ناظران علمی: حجت‌الاسلام والمسلمین جلیل محبی، حامد ناظمی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. افراد دارای معلولیت

۲. مناسب‌سازی

۳. خدمات خدماتی

۴. خدمات توانبخشی

۵. برابرسازی فرصت

تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۱۲/۱۸